

Організаційні та правові механізми забезпечення соціальної ефективності влади в умовах воєнного стану

У статті досліджуються організаційні та правові механізми забезпечення соціальної ефективності влади в умовах воєнного стану. Проаналізовано умови, за яких населення стає реальним суб'єктом влади, а також порівняно моделі демократії, диктатури, авторитаризму та автократії. Особливу увагу приділено ролі демократії участі як інструменту мобілізації громадян, збереження патріотизму та формування довіри до влади в умовах війни. На основі історичних прикладів та сучасного досвіду визначено ризики авторитарного деформування системи публічної влади та окреслено перспективи розвитку демократичних процедур у кризових умовах.

Ключові слова: воєнний стан; соціальна ефективність влади; демократія участі; авторитаризм; диктатура; народний суверенітет.

Актуальність теми. В умовах довготривалого воєнного стану перед державою, суспільством та системою публічної влади постають надзвичайні виклики. Вони стосуються не лише обороноздатності, але й збереження соціальної активності та рівня патріотичності громад і громадян на основі покращення функціональності демократичних інститутів та розширення аспектів довіри громадян до влади. Соціальна ефективність влади в цей період визначається здатністю забезпечити активний баланс між безпекою та дотриманням основних державотворчих демократичних процедур. Актуальність теми зумовлена тим, що війна створює ризики концентрації персональної влади функціонерів-держслужбовців, обмеження політичних свобод і посилення авторитарних тенденцій в усіх гілках державної влади. Водночас саме у кризових умовах відбувається перевірка життєздатності правових та соціальних механізмів, які гарантують участь громадян у політичному процесі та реалізацію принципу народного суверенітету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. Проблеми ефективності публічного управління, правових режимів і залучення демократії участі в кризових умовах були предметом дослідження низки українських вчених. Лопушинський І., Дурман М. і Малахова Т. у своїй роботі «Механізми забезпечення ефективності публічного управління та результативності адміністрування» досліджують, якими механізмами (організаційними, політичними, інституційними) можна підвищити ефективність публічного управління й результативність адміністрування в Україні, особливо враховуючи виклики сучасного державотворення, такі як COVID-19 та війна. Вони пропонують конкретні показники ефективності, виявляють причини неефективності в державному управлінні та дають рекомендації для вдосконалення механізмів публічного адміністрування [1].

Рижук Ю. розкриває, як органи місцевого самоврядування можуть виконувати конституційну функцію захисту прав людини в умовах воєнного стану, зокрема через співпрацю з військовими адміністраціями та командуванням, а також забезпечення безпеки й інформаційних прав громадян. Рижук Ю. наголошує, що особливого значення в процесі забезпечення органами місцевого самоврядування прав людини в умовах правового режиму воєнного стану набувають такі права людини, як рівність конституційних прав і свобод [2].

Автори С.Серебряк та К.Серебряк досліджують спеціальні правові режими організації економічної діяльності, які в умовах воєнного стану можуть бути важливим інструментом державного управління. Вони вважають, що саме такі режими дозволяють владі направляти економічні ресурси туди, де вони найбільше потрібні, і таким чином підсилюють соціальну стабільність. Пропонують шляхи підвищення соціальної ефективності таких режимів (наприклад, створення робочих місць, підтримка вразливих груп, підзвітність і прозорість), що прямо відповідає питанням легітимності влади, довіри громадян і соціальної відповідальності держави [3].

Чистоклетов Л. доцільно наголошує, що лише через чітке законодавче регулювання та інституційні механізми правового реагування можна досягти оперативної мобілізації ресурсів і забезпечити стабільне фінансування оборони під час воєнного часу. Організаційно-правові критерії, визначені автором, орієнтують, як держава може підвищувати ефективність управління в критичних умовах, забезпечуючи баланс між оборонними потребами та соціальною справедливістю. Автор вважає, що саме це є ключовим аспектом соціальної ефективності влади під час воєнного стану [4].

Лиманюк А. аналізує адміністративно-правовий механізм реалізації державної політики економічної безпеки у контексті здатності влади гарантувати соціальну стабільність. Автор пропонує таку візію системи принципів державної політики під час воєнного стану: 1) економічні принципи; 2) міжнародні економіко-правові засади; 3) принципи результативного державного управління та діяльності держави;

4) принципи адміністративного права (загальні принципи права як-от верховенство права, демократизм, законність); 5) спеціальні принципи (баланс повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, відкритість і прозорість діяльності державних інституцій, обмеженість повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування в приватній сфері, підзвітність і підконтрольність); 6) принцип служіння державних інституцій інтересам громадян [5, с. 383]. Автор вважає, запропоновані ним елементи системи «воєнного права» (органи, норми, процедури) вказують, як держава може легітимно і ефективно мобілізувати ресурси й контролювати їх розподіл, що сприяє підвищенню довіри громадян і соціальної справедливості в кризовий період.

Ганжук О. в [6] вказує на те, що соціальна ефективність влади неможлива без поєднання правових механізмів участі з реальною відкритістю та підзвітністю органів публічної влади. Автор артикулює, що навіть у період воєнного стану включення громадянського суспільства у прийняття рішень може слугувати фактором стабільності, оскільки знижує соціальну напругу та посилює відповідальність держави.

Вивчаючи процес демократизації України та Польщі В.Кобильник у [7] демонструє, що більш структурована та стабільна модель польських реформ стала контрастом до фрагментарних і нерівномірних демократичних змін в Україні, що зумовило різний рівень стійкості їхніх політичних режимів. Дослідник робить висновок, що масова підтримка Польщі демократичними міжнародними акторами та суперечливість зовнішніх взаємно протилежних міжнародних впливів на постсоціалістичну трансформацію України полегшили процес демократизації в першому випадку та ускладнили його у другому випадку.

Мета статті – дослідити організаційні та правові механізми забезпечення відповідного до змісту сучасних викликів рівня соціальної ефективності влади, визначити ризики авторитарного зміцнення та окреслити перспективи розвитку демократії участі в умовах воєнного стану.

Викладення основного матеріалу. Функціонування державного апарату в довготривалих умовах надзвичайного стану вимагає особливої узгодженості дій, оперативності та ефективності. Водночас існують проблеми: фрагментарність нормативно-правової бази, перевантаження органів влади, обмеженість ресурсів, бюрократичні бар'єри, фрагментація суспільного середовища, а також ризики зниження рівня довіри громадян до влади [8].

Поняття «соціальної ефективності влади» у науковій літературі трактується як здатність державних інститутів забезпечувати реалізацію суспільних інтересів, підтримувати баланс між владою та громадянами, а також гарантувати легітимність ухвалених рішень. В умовах воєнного стану соціальна ефективність влади набуває ключового значення, адже від здатності держави підтримувати стабільність, справедливість і довіру громадян залежить її спроможність до виживання та відновлення. Соціальна ефективність у цьому контексті розуміється як результативність діяльності органів публічної влади у забезпеченні соціальної справедливості, гарантуванні прав людини, мінімізації соціальних ризиків і підтримці життєздатності суспільства.

На нашу думку, організаційні та правові механізми забезпечення соціальної ефективності влади в умовах сучасних викликів треба трактувати насамперед як взаємозв'язаний набір інструментів, ресурсів, структур, правил і процедур, які разом забезпечують суспільно-державотворчий процес, при якому державна влада завжди діє таким чином, щоб захищати суспільні інтереси, підвищувати суспільне благополуччя і підтримувати довіру громадян до публічних інститутів. Організаційні механізми забезпечення соціальної ефективності влади необхідно трактувати як сукупність інструментів, процедур, інститутів і практик, що орієнтують державні та місцеві органи на досягнення соціально значущих результатів і дозволяють оцінювати та коригувати їхню діяльність для підвищення суспільної користі існування влади.

Система організаційних та правових механізмів в умовах воєнного стану теж повинна функціонувати та відтворюватися як цілісна сукупність законодавчих норм, управлінських структур, процедур, інституцій контролю й оперативних алгоритмів діяльності структурно-функціональних складових публічної влади. Гармонійна взаємодія трьох гілок розподілених влад має забезпечувати стабільне функціонування публічної влади, правове регулювання надзвичайних повноважень, захист суспільних інтересів і безпеку громадян під час воєнного часу. Влада в усі історичні періоди була і надалі є соціально-психологічним дуальним феноменом, у процесі якого персоні, наділені владою, вивищуються із суспільного загалу через особливі повноваження та інструменти сили, реалізацію власних задумів владоможці віддаляються від суспільного загалу. Це поступово приводить до деформації психостанів владних осіб у тому напрямку, який за постсталінських часів отримав характеристику «культ особи». В умовах відсутності надзвичайного стану в демократичних системах влади проти ефекту самоорганізації «надзвичайності влади» діють системи стримувань і противаг. В умовах воєнного часу система стримувань та противаг суттєво може деформуватися.

У роботі [11] Г.В. Дзегур правомірно наголошує, що органи публічного управління в умовах воєнного стану повинні діяти не лише в межах надзвичайних повноважень, а й на основі принципів прозорості, підзвітності та партнерства з громадянським суспільством. У цьому контексті важливим є розмежування понять «населення» та «народ». Якщо населення є лише сукупністю громадян, то народ постає реальним

суб'єктом влади тільки за умови активної участі у політичному житті, впливу на розподіл ресурсів та відповідальності за спільні втрати й досягнення. У «теоріях демократії» та конституційній практиці народ постулюється та розглядається як єдине джерело влади. Проте у реальному політичному процесі населення стає народом лише за умови активної участі у суспільно-політичному житті. Це означає, що громадяни не лише формально володіють правами, а й мають володіти реальними механізмами їхньої реалізації. Ми вважаємо, що до ключових умов, за яких населення трансформується у народ як політичного актора, належать:

- участь у політичному житті країни – можливість впливати на зміст і сутність рішень щодо економіки, внутрішньої та зовнішньої політики, розподілу національного багатства;
- контроль за розподілом ресурсів – спроможність впливати на витрати матеріальних і фінансових ресурсів, що визначають соціально-економічний розвиток;
- справедливий розподіл тягаря війни – участь у визначенні того, як розподіляються втрати людського життя та здоров'я між різними соціальними верствами та професійними групами.

Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [12] передбачено можливість участі громадян у місцевому самоврядуванні через місцеві референдуми, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, органи самоорганізації населення». Таким чином, юридичне закріплення і реальне застосування інструментів участі є базовою передумовою суб'єктності населення. Народ як суб'єкт влади не повинен і не може бути суто абстрактним юридичним конструктом. Народ як суб'єкт влади повинен стати і бути конкретно соціальною реальністю, що формується через активну участь громадян у політичному процесі. У воєнний час ця участь набуває особливого значення, адже від неї залежить не лише легітимність влади, а й здатність держави планомірно мобілізувати ресурси для захисту своєї незалежності.

Зомбування маси громадян телевізійною формою пропаганди, цифровими «соціальними» мережами та іншими формами психологічного впливу, наприклад, в рф-імперії демонструє можливість досягти досить високого ситуативного рівня консолідації багатьох прошарків населення навколо «ідей та інтересів» диктатора. Разом з тим і кейс Навального [13], і кейс Старовойтова [14] свідчать, що диктатори, з одного боку, намагаються нагромадити стільки особистого багатства, щоб вони могли хизуватися перед правителями та багатіями найбільш розвинутих та багатих країн. Тобто диктатори генерують атмосферу корупції. З іншого боку, диктатори своє багатство намагаються «ідеологічно приховати» від основної маси народу, видаючи себе «за свого хлопця» для пересічних громадян. Адже саме за цього «свого хлопця» основна маса громадян без страху та роздумів повинна «за своїм вибором» помирати в умовах війни.

Демократія забезпечує прозорість влади, підзвітність посадових осіб, функціонування незалежних медіа та судів [15]. У диктатурі рішення ухвалюються непрозоро, влада не звітує перед громадянами, а критика піддається негайному переслідуванню. У демократичному управлінні діє система стримувань і противаг: виконавча, законодавча і судова влада контролюють одна одну. У диктатурі влада концентрується в руках однієї особи або групи осіб, зв'язаних клановими узами таким чином, щоб контролювати законодавчу гілку влади, виконавчу гілку влади, контролювати судову владу та органи кримінальної юстиції, що унеможливорює реальний контроль [16].

У демократії закон є обов'язковим для всіх, однаково трактується для всіх, спрямований на захист прав людини, особи та громадянина. У диктатурі закон використовується вибірково для зміцнення режиму особистої влади правлячої групи (кліки), а права людини часто порушуються. Процеси ухвалення рішень у демократії відбуваються через консультації, обговорення і голосування, що забезпечує легітимність і стабільність. У диктатурі рішення ухвалюються одноосібно або в закритому колі, часто без урахування суспільних потреб. Таким чином, реальна демократія базується на принципах служіння громадянам та громаді [17], тоді як диктатура – на примусі, контролі та обмеженні свобод громадян в інтересах правлячих груп чи владоможних осіб.

Нестійкою, проте підступною як коронавірусне зараження, проміжною формою між демократією та диктатурою є такий формат правління, як авторитарний режим. В умовах воєнного стану елементи диктатури та авторитаризму автоматично виникають за рахунок критичного посилення факторів дисциплінарної влади, проаналізованих у класичних роботах М.Фуко [18]. На нашу думку, можливість існування авторитаризму в «пост-Фуко» епосі, «виникає» під шатами демократичних висловів-заклинань. Сучасний авторитаризм зростає та розвивається у «коконі» псевдodemократичних заклинань та ритуалів. Його живильним середовищем стає: спокуса «легких рішень»; позірні результативність авторитарних методів прийняття управлінських рішень можновладцями; розширення пропагандистських можливостей психотропних технічних та інформаційних засобів; посилення результативності авторитарних комунікаційних технологій «нав'язування» громадянам, громаді та суспільству єдино правильної «загальної думки». Авторитаризм формально подібний до особистого харизматичного лідерства. Але за відсутності імперативів правосуддя, справедливості, особистої скромності та доброчесності можновладців інформаційно-пропагандистське лідерство швидко може перетворюватися в токсичне лідерство.

Авторитаризм в умовах надзвичайних станів доволі швидко формується з харизматичного або популістського лідерства тих відомих осіб (або кланів), які раптом здатні викликати неусвідомлене

захоплення емоційно збудженої частини населення. При комбінації популістських та дисциплінарних технологій авторитарний режим самовідтворення влади швидко перетворюється на довготривалий біполярний соціально-психологічний синдром взаємозв'язків маси та правителя.

Цей синдром як у владних осіб, так і серед громадян проявляється:

- 1) у непереконаному бажанні владних осіб та груп пропонувати громадам та суспільству «єдино правильне» з точки зору влади швидке рішення;
- 2) у схильності основної маси громадян та громад беззаперечно погоджуватися на сформульовані владними особами політичні та соціально-економічні рішення.

Загроза авторитаризму як довготривалого соціо-психологічного стану самонавіювання, як владної групи, так і широких верств громадян, пропонувати, нав'язувати та бездумно погоджуватися на «єдино правильну» альтернативу спільно значущих рішень та на переслідування політичної опозиції указує на щоденну важливість дотримання правил та законності застосування процедур демократії. Таким чином авторитаризм може існувати і у просторі символів представницької демократії [19].

Автократичний режим характеризується зосередженням влади в руках однієї особи або вузької групи, де рішення приймаються без широкого консенсусу громадян. В автократії легітимність часто ґрунтується на традиціях, силі або персональному культі лідера. В автократії влада може успадковуватися або передаватися через закриті елітні кола [20].

У демократії легітимність базується на волевиявленні більшості через вибори, а також на дотриманні прав меншин. У демократії існують чіткі конституційні процедури та інститути стримувань і противаг. Демократичний режим заснований на розподілі влади між різними інститутами, а також на відкритих виборах і регулярній зміні керівників. Як свідчать результати соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова і Київським безпековим форумом з 24 квітня до 4 травня 2025 року, українське суспільство станом на четвертий рік повномасштабного російського вторгнення виснажене, але зберігає стійкість – близько 30 % опитаних мають пригнічений настрій, але демократію вважають найбільш бажаним типом державного устрою (61,2 %), довіряють ЗСУ 88,1 %, вважають можливою військову перемогу України у війні з росією 60,6 % і в більшості не готові до поступок агресору [21].

Представницька демократія передбачає, що громадяни на визначений строк делегують свої повноваження обраним представникам, які ухвалюють рішення від їхнього імені, працюють над законами, бюджетами та політичними стратегіями. У такій моделі політичного управління сегментами життя країни участь громадян обмежується головним чином виборами, а вплив на поточне управління здійснюється опосередковано через обраних осіб (депутатів або помічників депутатів). В умовах введення на території України воєнного стану громадська участь як умова довіри до інститутів держави і місцевого самоврядування громадян набуває особливого значення, оскільки сприяє не лише становленню ефективного функціонування політичної системи суспільства та підвищенню зв'язку громадян із політичними інститутами, а й подоланню соціальної напруженості [22].

Представницька демократія має кілька позитивних наслідків: мобілізує громадян до дій: участь створює ефект «ми разом»; підтримує патріотизм: коли громадянин має голос, він почувається суб'єктом, а не просто об'єктом; підвищує загальну довіру до влади: коли влада відкрито залучає громадськість, демонструє, що рішення приймаються спільно.

На нашу думку, в системі публічного управління між владою та громадянським суспільством природно може бути і співробітництво, і тимчасовий конфлікт, і ситуація конструктивної конкуренції. Виходячи з того, що партнери по взаємодії сприяють одне одному відносно досягнення цілей, такий конфлікт, маючи динамічний характер, врешті-решт може привести до співробітництва між владою та суспільством. Результатом цього буде формування дієвих механізмів соціальної взаємодії.

Однак у кризових умовах, зокрема під час війни, представницька демократія стикається з низкою обмежень: необхідність оперативного ухвалення рішень; концентрація влади у виконавчій гілці; обмеження політичних свобод і цензура; зниження впливу парламентських інститутів. Зменшується діапазон можливих форм активності політичних партій [23]. Це створює ризики зміцнення авторитаризму та зменшення рівнів транспарентності й ефективності влади.

Як конструктивну тактичну діяльну альтернативу представницькій демократії можна розглядати демократію участі. Демократія участі – це форма народовладдя, за якої громадяни не лише періодично обирають представників, а й активно беруть участь у прийнятті управлінських рішень, формуванні політики та контролі за її реалізацією. Для України, яка перебуває у стані збройної агресії, демократія участі постає не лише політичною цінністю, а й інструментом виживання та мобілізації суспільства [2]. Демократія участі передбачає безпосередню залученість громадян до процесів ухвалення рішень протягом усього часу функціонування інститутів влади. Вона перетворює громадян із пасивних спостерігачів політики на активних учасників державотворчих процесів.

В українських умовах саме демократія участі може стати важливим інструментом мобілізації громадян, формування патріотизму та збереження соціальної згуртованості. Війна спричинила трансформацію форм участі громадян – від мирних ініціатив до волонтерських і мобілізаційних практик, які стали новими формами публічної активності» [24]. Воєнний стан створює особливі умови для

функціонування політичних інститутів. З одного боку, він вимагає концентрації влади та швидкого ухвалення рішень, з іншого – створює ризики узурпації та згорання демократичних процедур.

У кризових умовах воєнного стану насамперед довіра між суспільством і владою є ключовим чинником стабільності. Демократія участі забезпечує відкритість і підзвітність органів державної влади через публічні консультації, громадські ради, електронні петиції, звітність посадових осіб тощо. В українських реаліях це проявляється у практиках, коли громади долучаються до планування відновлення інфраструктури, розподілу гуманітарної допомоги чи визначення пріоритетів безпеки.

Демократія участі дозволяє громадянам відкрито висловлювати позицію щодо дій влади, не переходячи межі деструктивної критики.

Як підкреслює Є.Вергелюк, «система публічних консультацій і громадських обговорень навіть під час воєнного стану залишається інструментом формування довіри, оскільки дозволяє суспільству контролювати владу в межах закону» [26]. Саме таким чином легальна, навіть масова критика влади стає не загрозою для стабільності, а запобіжником від авторитарних тенденцій. Демократія участі є засобом соціальної мобілізації, адже залучення громадян до прийняття рішень формує у них відчуття відповідальності за спільний результат. Під час війни це виявляється у масовому волонтерському русі, самоорганізації громад, участі громадян у прийнятті локальних рішень. До того ж демократія участі стає формою патріотичного єднання, що зміцнює національну ідентичність і стійкість суспільства.

Одна з найважливіших функцій демократії участі полягає в тому, що вона безпосередньо та локально перетворює громадянина з об'єкта управління на суб'єкта політики. Таким чином навіть у складних умовах війни громадяни продовжують мати здатність впливати на процеси ухвалення рішень – через участь у громадських слуханнях, місцевих ініціативах, онлайн-консультаціях.

Саме за таких умов відтворення довіри та участі, вважають учасники семінару, проведеного на базі Київської школи економіки, громадянська участь формує почуття власності на державу – відчуття, що держава є спільним проєктом, а не зовнішнім відносно громадян і громад апаратом примусу та влади [27]. Ми вважаємо, що ефект навіть дещо ширший та глибший: 1) сформоване в громадах почуття причетності створює психологічну основу для ланцюгового ефекту генерування передумов суспільної стійкості та відновлення після війни; 2) демократія участі стає не лише інструментом управління, а й засобом психологічної стабілізації та протидії зовнішнім гібридним загрозам.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціальна ефективність державної влади в умовах воєнного стану значною мірою визначається рівнем активної участі громадян у політичному та суспільному житті. Організаційні та правові механізми забезпечення соціальної ефективності влади формують відповідний рівень залученості громадян та громад до завдань оборони країни. Залучення інноваційних відповідальних організаційних кроків дозволяє органам державної влади України швидко та цілеспрямовано реагувати на потреби суспільства. Розробка та вдосконалення відповідних правових механізмів соціальної ефективності влади повинна підвищувати легітимність рішень органів до інститутів державної влади та рівень їх схвалення суспільством. Це разом генерує в широких верств населення відчуття справедливості по відношенню до того тягара, який повинен нести в умовах війни та воєнного стану кожен громадянин України незалежного від його майнового стану. Такий соціо- психологічний стан сприяє мобілізації ресурсів участі як громадян України індивідуально, так і громад у критичних умовах. Тільки активна широка громадянська участь у прийнятті рішень забезпечує прозорість і підзвітність усіх органів влади, що є основою довіри суспільства до держави. Демократія участі сьогодні може більш результативно формувати безпосередні канали комунікації між владою та громадянами, тим самим створюючи відчуття спільного управління країною та спільної відповідальності за державні процеси.

Це особливо важливо в надзвичайних умовах воєнного стану. Важливо саме тоді, коли в умовах концентрації влади у руках окремих осіб або груп існує висока ймовірність генерування режимів корупції, маніпуляцій та відчуження громадян від процесу прийняття рішень. Такі режими знижують соціальну ефективність держави, підривають довіру до влади та обмежують можливості контролю населення. Для повернення результативності демократичних інституцій після завершення воєнного стану необхідне швидке та безумовне відновлення балансу повноважень, забезпечення прозорості влади та створення умов для активної участі громадян. Це дозволить уникнути «консервування» надзвичайного стану концентрації влади, уникнути перетворення її на спадковий ланцюговий феномен відтворення династичної або кланової влади. Це також підвищить стійкість суспільства до нових кризових викликів. Розвиток інструментів та процесів представницької демократії та демократії участі в Україні дозволить відродитися процесам формування та самовідтворення патріотичних ліберальних та народних політичних партій «непопулістичного» та «неавторитарного» типу. Це все разом є не лише важливою умовою виживання під час війни, а й фундаментом побудови правової, стійкої та «народовладної» держави. Широке та активне включення громадян у процеси прийняття рішень сприятиме формуванню культури співучасті, підвищенню соціальної згуртованості та стійкості держави у довгостроковій перспективі.

Список використаної літератури:

1. Лопушинський І.П. Механізми забезпечення ефективності публічного управління та результативності адміністрування / І.П. Лопушинський, М.О. Дурман, Т.В. Малахова // Вісник Херсонського національного технічного університету. – 2022. – № 3.
2. Рижук Ю.М. Забезпечення органами місцевого самоврядування прав людини в умовах воєнного стану / Ю.М. Рижук // Київський часопис права. – 2023. – № 4.
3. Серебряк С. Напрями підвищення соціальної ефективності спеціальних правових режимів організації та здійснення економічної діяльності / С.Серебряк, К.Серебряк // Economics and Law. – 2024. – № 3.
4. Чистоклетов Л.Г. Організаційно-правові критерії ефективності фінансового забезпечення обороноздатності в умовах російсько-української війни / Л.Г. Чистоклетов // Академічні візії. – 2025. – № 43.
5. Лиманюк А.А. Система принципів державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави під час воєнного стану / А.А. Лиманюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2024. – Вип. 85, Ч. 2. – С. 379–385.
6. Ганжук О. Демократія участі в Україні: стан та умови реалізації / О.Ганжук // Український часопис конституційного права. – 2024. – № 1.
7. Кобильник В.В. Особливості демократичної трансформації політичних режимів України і Польщі : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / В.В. Кобильник. – Київ, 2010. – 21 с.
8. Пікуля Т.О. Основні правові форми та механізми повоєнної відбудови України / Т.О. Пікуля // Київський часопис права. – 2022. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/189>.
9. Ефективні механізми забезпечення соціального захисту населення : освітня програма НАКСУ. – 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/efektyvni-mekhanizmu-zabezpechennia-sotsialnoho-zakhystu-naselennia-21>.
10. Черленяк І. Динаміка державно-управлінської актуальності проблем суспільної консолідації та соціальної солідарності в Україні / І.Черленяк, М.Токар, Ф.Щуренко // Аспекти публічного управління. – 2024. – Т. 12, № 3. – С. 59–69.
11. Джегур Г.В. Механізми публічного управління соціально-економічним розвитком громад в умовах режиму воєнного стану / Г.В. Джегур, А.А. Семеновський // Публічне урядування. – 2025. – № 1 (42). DOI: 10.32689/2617-2224-2025-1(42)-2.
12. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 / Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24.
13. Навальний помер: що відомо про смерть, наслідки, реакція країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nv.ua/ukr/world/countries/navalniiy-pomer-shcho-vidomo-pro-smert-naslidki-reakciya-krajn-usi-detali-onlayn-50393344.html>.
14. Звільненого міністра Старовойта знайдено мертвим. Що відомо? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.dw.com/ru/uvolennyj-ministr-transporta-rf-starovoijt-najden-mertvym-cto-izvestno/a-73190905>.
15. Теоретико-правові аспекти функціонування інститутів демократії / Б.І. Кіцак та ін. // Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. – 2023. – Вип. 36. – С. 356–362.
16. Помаза-Пономаренко А.Л. Демократичні та недемократичні форми політичного правління: виклики сучасному світу / А.Л. Помаза-Пономаренко, Ю.Г. Батир, І.М. Лопатченко // Вісник НУЦЗ України. Серія : Державне управління. – 2022.
17. Приходько С.М. Учасниця демократія як інститут місцевого самоврядування / С.М. Приходько // Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія : Публічне управління та адміністрування. – 2024. – № 2. – С. 3–10.
18. Zinchenko N. Взаємозв'язок «політичної влади» та «психіатричної влади» у працях Мішеля Фуко / N.Zinchenko // Dnipro Academy of Continuing Education Herald. Series : Philosophy, Pedagogy. – 2023. – Т. 2, № 2. – С. 11–14.
19. Руденко О.І. Роль популізму в політичних процесах європейських країн : дис. ... д-ра філософії / О.І. Руденко. – 2024.
20. Мартинов А.Ю. Ідеології ліберальної демократії та авторитаризму у міжнародно-політичному протистоянні / А.Ю. Мартинов, І.В. Горобець. – 2023. – Вип. 69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ksf-openukraine.s3.eu-central-1.amazonaws.com/Sociology_KSF_0425_fedc012105.pdf.
21. Бень Я.В. Методологія дослідження механізмів реалізації демократії участі в умовах воєнного стану в Україні / Я.В. Бень // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. – 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://journals.maur.com.ua>.
22. Юрковський В.С. Вплив війни на функціонування політичних інститутів в Україні: виклики правовій державі / В.С. Юрковський // Політичне життя. – 2025 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://jpl.donnu.edu.ua>.
23. Козут В.А. Громадська участь в умовах воєнного стану в Україні / В.А. Козут, О.М. Чальцева // Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень. – 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://jrasmd.donnu.edu.ua>.
24. Для українців демократія є найбільш бажаним типом державного устрою... / Погляд. – 09.05.2025.
25. Вергелюк С. Громадська участь в Україні в умовах війни: трансформація форм і механізмів / С.Вергелюк // Науковий часопис УДУ імені М. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методики викладання соціально-політичних дисциплін. – 2025. – Вип. 37. – С. 33–45.

26. Cedos i KSE провели семінар про громадську участь на місцевому рівні під час війни. – 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cedos.org.ua/en/news/cedos-i-kse-proveli-seminar-pro-gromadsku-uchast-na-misczevomu-rivni-pid-chas-vijni>.

References:

1. Lopushynskiy, I.P., Durman, M.O. and Malakhova, T.V. (2022), «Mekhanizmy zabezpechennia efektyvnosti publichnoho upravlinnia ta rezultatyvnosti administruvannia», *Visnyk Khersonskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*, No. 3.
2. Ryzhuk, Yu.M. (2023), «Zabezpechennia orhanamy mistsevoho samovriaduvannia prav liudyny v umovakh voiennoho stanu», *Kyivskiy chasopys prava*, No. 4.
3. Sieriebriak, S. and Sieriebriak, K. (2024), «Napriamy pidvyshchennia sotsialnoi efektyvnosti spetsialnykh pravovykh rezhyimiv orhanizatsii ta zdiisnennia ekonomichnoi diialnosti», *Economics and Law*, No. 3.
4. Chystokletov, L.H. (2025), «Orhanizatsiino-pravovi kryterii efektyvnosti finansovoho zabezpechennia oboronozdatsnosti v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny», *Akademichni vizii*, No. 43.
5. Lymaniuk, A.A. (2024), «Systema pryntsyviv derzhavnoi polityky u sferi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy pid chas voiennoho stanu», *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, Issue 85, Part 2, pp. 379–385.
6. Hanzhuk, O. (2024), «Demokratiia uchasti v Ukraini: stan ta umovy realizatsii», *Ukrainskyi chasopys konstitutsiinoho prava*, No. 1.
7. Kobyl'nyk, V.V. (2010), «Osoblyvosti demokratychnoi transformatsii politychnykh rezhyimiv Ukrainy i Polshchi», Abstract of Ph.D. dissertation, 23.00.02, Kyiv, 21 p.
8. Pikulia, T.O. (2022), «Osnovni pravovi formy ta mekhanizmy povoiennoi vidbudovy Ukrainy», *Kyivskiy chasopys prava*, No. 3, [Online], available at: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/189>
9. *Efektyvni mekhanizmy zabezpechennia sotsialnoho zakhystu naseleennia*, osvitiia prohrama NAKSU (2021), [Online], available at: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/efektyvni-mekhanizmy-zabezpechennia-sotsialnoho-zakhystu-naseleennia-21>
10. Cherleniak, I., Tokar, M. and Shchurenko, F. (2024), «Dynamika derzhavno-upravlinskoj aktualnosti problem suspilnoi konsolidatsii ta sotsialnoi solidarnosti v Ukraini», *Aspekty publichnoho upravlinnia*, Vol. 12, No. 3, pp. 59–69.
11. Dzhehur, H.V. and Semenovskiy, A.A. (2025), «Mekhanizmy publichnoho upravlinnia sotsialno-ekonomichnym rozvytkom hromad v umovakh rezhyimu voiennoho stanu», *Publichne uriaduvannia*, No. 1 (42), doi: 10.32689/2617-2224-2025-1(42)-2.
12. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (1997), *Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini*, Zakon Ukrainy vid 21.05.1997, No. 24.
13. «Navalniy pomer: shcho vidomo pro smert, naslidky, reaktsiia krain», [Online], available at: <https://nv.ua/ukr/world/countries/navalniy-pomer-shcho-vidomo-pro-smert-naslidki-reakciya-krajin-usi-detali-onlayn-50393344.html>
14. Zvilnenoho ministra Starovoita znaideno mertvym. Shcho vidomo?, [Online], available at: <https://www.dw.com/ru/uvolenyj-ministr-transporta-rf-starovojt-najden-mertvym-cto-izvestno/a-73190905>
15. Kishchak, B.I. et al. (2023), «Teoretyko-pravovi aspekty funktsionuvannia instytutiv demokratii», *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, Issue 36, pp. 356–362.
16. Pomaza-Ponomarenko, A.L., Batyr, Yu.H. and Lopatchenko, I.M. (2022), «Demokratychni ta nedemokratychni formy politychnoho pravlinnia: vyklyky suchasnomu svitu», *Visnyk NUTsZ Ukrainy. Serii. Derzhavne upravlinnia*.
17. Prykhodko, S.M. (2024), «Uchasnytska demokratiia yak instytut mistsevoho samovriaduvannia», *Visnyk Poltavskoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu. Serii. Publichne upravlinnia ta administruvannia*, No. 2, pp. 3–10.
18. Zinchenko, N. (2023), «Vzaimozv'язok «politychnoi vlady» ta «psykhiatrychnoi vlady» u pratsiakh Mishelia Fuko», *Dnipro Academy of Continuing Education Herald. Series. Philosophy, Pedagogy*, Vol. 2, No. 2, pp. 11–14.
19. Rudenko, O.I. (2024), «Rol populizmu v politychnykh protsesakh yevropeiskykh krain», D.Sc. Thesis of dissertation.
20. Martynov, A.Yu. and Horobets, I.V. (2023), «Ideologii liberalnoi demokratii ta avtorytarizmu u mizhnarodno-politychnomu protystoianni», Issue 69, [Online], available at: https://ksf-openukraine.s3.eu-central-1.amazonaws.com/Sociology_KSF_0425_fedc012105.pdf
21. Ben, Ya.V. (2022), «Metodolohiia doslidzhennia mekhanizmiv realizatsii demokratii uchasti v umovakh voiennoho stanu v Ukraini», *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia*, [Online], available at: <https://journals.maup.com.ua>
22. Yurkovskiy, V.S. (2025), «Vplyv viiny na funktsionuvannia politychnykh instytutiv v Ukraini: vyklyky pravovii derzhavi», *Politychne zhyttia*, [Online], available at: <https://jpl.donnu.edu.ua>
23. Kohut, V.A. and Chaltseva, O.M. (2023), «Hromadska uchast v umovakh voiennoho stanu v Ukraini», *Prykladni aspekty suchasnykh mizhdystsyplinarnykh doslidzhen*, [Online], available at: <https://jpasmd.donnu.edu.ua>
24. «Dlia ukrainsiv demokratiia ye naibilsh bazhanym typom derzhavnoho ustroiu» (2025), *Pohliad*, 09.05.2025.
25. Verheliuk, Ye. (2025), «Hromadska uchast v Ukraini v umovakh viiny: transformatsiia form i mekhanizmiv», *Naukovyi chasopys UDU imeni M. Drahomanova. Serii. 22. Politychni nauky ta metodyky vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin*, Issue 37, pp. 33–45.
26. Cedos i KSE provely seminar pro hromadsku uchast na mistsevomu rivni pid chas viiny (2024), [Online], available at: <https://cedos.org.ua/en/news/cedos-i-kse-proveli-seminar-pro-gromadsku-uchast-na-misczevomu-rivni-pid-chas-vijni>

Щуренко Федір Володимирович – аспірант 4-го р. н. зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування» Ужгородського національного університету.

<https://orcid.org/0000-0002-4661-3326>.

Наукові інтереси:

- суспільна консолідація;
- партисипативна демократія;
- соціальна самоорганізація;
- ефективність системи публічного управління.

Shchurenko F.V.

Organizational and legal mechanisms for ensuring the social efficiency of government under martial law

The article examines the organizational and legal mechanisms for ensuring the social efficiency of government under martial law. The conditions under which the population becomes a real subject of power are analyzed, and the models of democracy, dictatorship, authoritarianism and autocracy are compared. Particular attention is paid to the role of participatory democracy as a tool for mobilizing citizens, preserving patriotism and building trust in government under war conditions. Based on historical examples and modern experience, the risks of authoritarian deformation of the public power system are identified and the prospects for the development of democratic procedures in crisis conditions are outlined.

Keywords: martial law; social efficiency of government; participatory democracy; authoritarianism; dictatorship; popular sovereignty.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2025.